

לכל אישה יש שם

השבועון לאשה והשוואה בשנות המדינה הראשונות

שרון גבע

היו ניסיונות להוציא לאור שבועונים וירחונים דומים, אך אלה נסגרו עד מהרה, לעתים אחרי גיליון אחד. ביניהם היו חוה, עיתון "לאשה ולאופנה" (הופיע לראשונה בינואר 1955), והעיתון היא – עולם האשה הצעירה (הופיע באפריל 1956). ב־1959 החל לצאת לאור עולם האשה.⁵ הצלחתו המסחרית עוררה אי נוחות מסוימת במערכת דבר הפועלת, שלמרות השוני – עיתון מסחרי לעומת ביטאון שהביע בגלוי את זיקתו האידיאולוגית לתנועת הפועלים – כנראה ראתה בו מתחרה. בדצמבר 1952 התפורסמה רשימת ביקורת על התמקדותה של מערכת לאשה בנושא טיפוח הגוף,⁶ אם כי לאשה לא היה עיתון הנשים היחיד שעסק בכך.⁷ אפשר לראות בכך ביטוי מוקדם לדימויו של השבועון שעל אף שבשנותיו הראשונות טיפל בנושאים מגוונים, כולל המעמד החוקי והמשפטי של נשים במדינת ישראל (למשל במדור "נשים בסכך המשפט"), נחשב עיתון נחות.⁸ דימוי זה, שאבן היסוד שלו הייתה תיוג תכנים המזוהים כנשיים מסורתיים כחשובים ומעניינים פחות מנושאי העיתונות הכללית,⁹ התחזק לנוכח הלהיט "ישנן בנות" של להקת הנח"ל מ־1967, שהגדיר נשים משוחררות בלבבושן ובהתנהגותן כצרות אופקים, בין היתר מפני שהן "קוראות ללא בושה את השטויות ב'לאשה'".¹⁰ דימוי זה לא איים על הצלחתו של לאשה. עם השנים צבר העיתון תאוצה: בסוף שנות השמונים היה זה השבועון הנפוץ בישראל, ובסוף 2004 דיווחה המערכת על כ־600,000 קוראות וקוראים.¹¹

במה ייחודית לסיפורים אישיים

מערכת לאשה התמקדה בנשים גם בעיסוקה בשואה. גיבורות הכתבות על השואה היו ניצולות, והכתבות נכתבו במתכונת של ראיון אישי או של מונולוג רציף. על פי רוב עמדה במרכזן אישה אחת. לאשה העדיף לפרסם סיפורים על נשים ושל נשים, במיוחד כאלה שנשאו דרמה אישית, על פי רוב טרגית, וסגנון הכתבות בדרך כלל הציג את גיבורת הסיפור כקורבן.¹² הבחירה במדיניות זו הפכה את מערכת לאשה ליחידה במינה בנוף העיתונות הכללית: בשנות החמישים מיעטו רוב העיתונים לפרסם ראיונות אישיים עם ניצולי השואה, נשים וגברים, וגם כשעשו זאת הסיפור האישי לא עמד על פי רוב במרכזם. ביומונים היה זה ביטוי למדיניות העיתונות, בעיקר

ב־1956 זכתה רינה וייס, בת 19, בתואר סגנית ראשונה למלכת היופי של ישראל. כנהוג, פורסמה בעיתון לאשה כתבה גדולה על אודותיה, שכללה גם ראיון אישי. לכאורה היה זה אירוע טריוויאלי: תחרות מלכת היופי של ישראל של לאשה שראשיתה בשנת 1950, המתקיימת עד היום, סוקרה ומסוקרת בהרחבה מעל דפי השבועון שעמד ועומד מאחוריה, משלב המועמדות הסופיות, דרך התחרות עצמה ועד ליום שאחרי הטקס. המערכת הקדישה כתבות גדולות לסיפורי חייהן של הצעירות שזכו בתארים: רובן ככולן התמקדו בתחביביהן ובתכניותיהן לעתיד. הכתבה על רינה וייס, שנולדה בקושיצ'ה שבצ'כוסלובקיה, שרדה את מחנה ברגן בלזן והגיעה לארץ עם אמה ב־1949, הייתה שונה: היא פרשה בפני הקוראות סיפור פרטי על השואה בגוף ראשון. מגמה זו נמשכה בדיווחים ובכתבות על השתתפות בתחרות מיס עולם שהתקיימה אותה שנה בלונדון, בה זכתה בתואר סגנית מיס עולם.

הכתבות על רינה וייס הן ביטוי מובהק למדיניות המערכת בנושא השואה שעיקרה תיפקודו של השבועון, כהמשגתה של אניטה שפירא, כאתר של "זיכרון פרטי".¹ היה זה לפני משפטו של אדולף אייכמן בירושלים, שהחל להישמע באפריל 1961 ונחשב לנקודת מפנה בתודעת השואה של הישראלים, עם פריצתם של סיפורים אישיים על השואה לשיח הציבורי.² מערכת לאשה נבדלה מן העיתונות בארץ באותה תקופה בעיסוקה בנושא השואה. היא פרסמה בהרחבה ובהבלטה סיפורים אישיים על נשים ושל נשים, שגיבורותיהם זוהו בשמותיהן המלאים ותמונותיהן נדפסו. הכתבות לא פורסמו בהקשר של מחלוקת פוליטית ואידאולוגית, כגון הוויכוחים על השילומים מגרמניה המערבית ועסקת הנשק עמה או פרשת קסטנר, ומיעטו לעסוק בסיפורי ההתנגדות המזוינת, ששיאה מרד גטו ורשה.

בשנות החמישים היה לאשה עיתון הנשים המסחרי העיקרי בישראל. השבועון החל את דרכו ב־1947 כמוסף של ידיעות אחרונות ונקרא בראשיתו לאשה: השבועון העממי לבית ולמשפחה. בתוך כשנה הופץ כעיתון נפרד, וצבר פופולריות כבר בשנים הראשונות להופעתו.³ בראש המערכת עמד גבר, בשונה מביטאוני הנשים האחרים, כגון דבר הפועלת וביטאון האיגוד לשווי זכויות האשה במדינה, אבל רוב העיתונאים היו נשים.⁴ לנוכח הצלחתו המסחרית

חשה אמיצה, שנמלטה עשרות פעמים נצפורה'ן שכ הצורח הנאצי, ומספרה:

104 ימים, כחור של קיר

הנשיא מאחורי משפט אייכמן 151
סאת רינה סו

בנצ'ון מייזר סיידימן בשנות השואה

בנצ'ון מייזר סיידימן היה ראש הממשלה הראשון של ישראל. הוא נולד ב-1887 בברוקלין, ניו יורק, והיה ממייסדי מפא"י. סיידימן היה איש צדקה ומעורב במחנה הציוני. הוא נבחר לראש הממשלה ב-1955, אך כיהן בתפקיד זה רק כחצי שנה. הוא מת ב-1967.

בנצ'ון מייזר סיידימן היה איש צדקה ומעורב במחנה הציוני. הוא נבחר לראש הממשלה ב-1955, אך כיהן בתפקיד זה רק כחצי שנה. הוא מת ב-1967.

בנצ'ון מייזר סיידימן היה איש צדקה ומעורב במחנה הציוני. הוא נבחר לראש הממשלה ב-1955, אך כיהן בתפקיד זה רק כחצי שנה. הוא מת ב-1967.

הוא היה ממייסדי מפא"י. סיידימן היה איש צדקה ומעורב במחנה הציוני. הוא נבחר לראש הממשלה ב-1955, אך כיהן בתפקיד זה רק כחצי שנה. הוא מת ב-1967.

הוא היה ממייסדי מפא"י. סיידימן היה איש צדקה ומעורב במחנה הציוני. הוא נבחר לראש הממשלה ב-1955, אך כיהן בתפקיד זה רק כחצי שנה. הוא מת ב-1967.

הוא היה ממייסדי מפא"י. סיידימן היה איש צדקה ומעורב במחנה הציוני. הוא נבחר לראש הממשלה ב-1955, אך כיהן בתפקיד זה רק כחצי שנה. הוא מת ב-1967.

בנצ'ון מייזר סיידימן

הוא היה ממייסדי מפא"י. סיידימן היה איש צדקה ומעורב במחנה הציוני. הוא נבחר לראש הממשלה ב-1955, אך כיהן בתפקיד זה רק כחצי שנה. הוא מת ב-1967.

הוא היה ממייסדי מפא"י. סיידימן היה איש צדקה ומעורב במחנה הציוני. הוא נבחר לראש הממשלה ב-1955, אך כיהן בתפקיד זה רק כחצי שנה. הוא מת ב-1967.

הוא היה ממייסדי מפא"י. סיידימן היה איש צדקה ומעורב במחנה הציוני. הוא נבחר לראש הממשלה ב-1955, אך כיהן בתפקיד זה רק כחצי שנה. הוא מת ב-1967.

הוא היה ממייסדי מפא"י. סיידימן היה איש צדקה ומעורב במחנה הציוני. הוא נבחר לראש הממשלה ב-1955, אך כיהן בתפקיד זה רק כחצי שנה. הוא מת ב-1967.

הוא היה ממייסדי מפא"י. סיידימן היה איש צדקה ומעורב במחנה הציוני. הוא נבחר לראש הממשלה ב-1955, אך כיהן בתפקיד זה רק כחצי שנה. הוא מת ב-1967.

הוא היה ממייסדי מפא"י. סיידימן היה איש צדקה ומעורב במחנה הציוני. הוא נבחר לראש הממשלה ב-1955, אך כיהן בתפקיד זה רק כחצי שנה. הוא מת ב-1967.

האשה שקברה שבעים שנה מאוחר מדי: 19.5.61

לעסוק בנושא ההתייחסות אליו בהקשר של משפטים של פושעים גרמנים שהועמדו לדין בחוץ לארץ. חלק מהדיעות עסק בעדויות של יצוליים בבתי משפט בארץ שהועברו באופן רשמי לבתי המשפט ההלונדיים בגרמניה, בין העדים היו נשים, ובמקרים מסוימים נשים שהיו קורבנות למעשי פשע כאלה. אחד המשפטים הידועים בשנות החמישים היה משפטו של קרל קלאוברג מאושוויץ, שבו העידו ישראליות שהיו קורבנות להתעללותיו ומאז לא יכלו ללדת.¹⁴

גם מערכת **לאשה** החלה לטפל בנושא בהקשר של העדויות במשפטים של גרמנים, אך מצאה בהם סיפור ראוי לכתבה נפרדת. בינואר 1961 פורסם ראיון עם הלן דלה-לבנשטיין, יצולה שבתקופת השואה איבדה את כל משפחתה; אחרי שגורשה למחנה גילתה שהיא בהריון. הראיון היה אינטימי מאוד והיא סיפרה בגילוי לב על האובדן: "עווית של כאב חולפת על פניה כשהיא מדברת ב'אותו אסון', היא מניחה את ידה על בטנה ואומרת: 'אני חולה, מאז אני חולה, כשהובאתי למחנה לא ידעתי שאני הרה. הייתי תמימה. במשך חודשים מספר לא הבנתי את פשר מצבי. אחר כך – פחדתי לספר. אבל הם,

המפלגתית, אשר העדיפה דיווחים ומאמרים על פני ראיונות. זו הייתה הרוח הכללית אז. סיפורים של יחידים, גם בהקשר של השואה, תפקדו כמייצגים את סיפורה של קבוצה.

ההעדפה של סיפורי נשים הכתיבה את התכנים והניעה את מערכת השבועון פרסם כתבות על יצולות שבתקופת השואה היו אמהות לילדים קטנים בדרך כלל, או הרו. סיפורים אלה נחשבו לסיפורים נשים מובהקים, שכן בבסיסם עמדו חוויות של נשים – הריון, לידה ושימור. אופן הטיוטל בסיפורים על אמהות בשואה היה שונה מזה של עיתונים אחרים, במיוחד בשנים שקדמו למשפט אייכמן. בעוד בעיתונות הכללית, המפלגתית והמסחרית, נודע לכל היותר שמה הפרטי של גיבורת הידיעה, הכתבה או המאמר,¹⁵ הביאה מערכת **לאשה** את פרטיה המלאים של גיבורת הכתבה בלוויית צילום עדכני; לעתים שולבו גם תמונות מהעבר. ייחודה של **לאשה** ניכר גם בגישתה לסיפורים אישיים של קורבנות לניסויים רפואיים במחנות, ובאופן ספציפי לסיפורה של אישה ששוקרה בעקבות ניסויים כאלה או כתוצאה מהפלה כפויה. העיתונות הכללית מעטה

סמל לאומי, כשלא עזרה לאם להעביר חבילה לבתה האסורה.²¹ היא מודה שהיא ניסתה במשך כל השנים האלו שלא לסכן את עצמה ללא צורך, התרשמה כתבת **לאשה**, והציגה את בראנד לא כמי שתרמה להסגרתה של סנש – כפי שקרה במהלך המשפט – אלא כאישה אמיצה שגילתה שיקול דעת גם בשעה קשה מנשוא. היא ציטטה את המרואיינת שלה ללא קטרוג: "מאשימים אותי שלא דאגתי לחנה סנש. לא אדבר יותר מדי. אני יודעת שסנש היא גבורה. חוברו מחזות אודותיה, ושרים את תהילתה, אבל שם בהונגריה הכל היה שונה". בראנד לא ידעה שסנש הגיעה להונגריה, הוסיפה הכתבת. "רק מאוחר יותר שמענו על המקרה, אבל לא יכלה להושיע. לדבריה, היו עוד אלפי מקרים חמורים יותר שדרשו ישועה. היא באה עם משדר. ראו בה מרגלת. מה יכולתי לעשות?" שואלת הנזי. "מאשימים אותי שלא מסרתי לה חבילה לבית-הסוהר. לא יכולתי לעשות זאת. אמה היתה חיבת לנסות ולהשתדל. אני לא יכולתי להתמסר רק לעניין הזה". חלק אחר של הכתבה התייחס לחוויותיה של בראנד כאם בבודפשט הכבושה. ילדיה היו אז בני שש וארבע: "אני לא מתביישת להודות. פחדתי כל השנים", סיפרה בראנד בגילוי לב, "רבים חשבו שאני מיוחסת, אך אני ידעתי שאני עלולה להישלח בכל רגע למחנה. גם אני לא הייתי בטוחה. גם אני פחדתי".²² בעבור מערכת **לאשה** עצם ההתייחסות לנושא אמהותה של בראנד בתקופת השואה היה חשוב, שלא לומר חיוני. בעבור העיתונות הכללית סוגיית אמהותה של הנזי בראנד בשואה הייתה חשובה ומעניינת פחות. זו התייחסה להנזי בראנד אך ורק בהקשר של ניסיונות ההצלה והפגישות עם אייכמן כפי שנדונו בבית המשפט. ההתייחסות היחידה למצבה המשפחתי נגעה לקשר עם בעלה יואל בראנד. סיפורה האישי סופר בעיתונות הכללית רק כעבור שנים: גם אז ניכרה מגמה דומה.²³

לכידתו של אייכמן בארגנטינה, מעצרו בישראל ומשפטו הצפוי, אירוע שעמד בראש סדר יומה של העיתונות בארץ.²⁴ הביאו את **לאשה**, כמו את העיתונות הישראלית כולה, לעסוק בנושא השואה באופן אינטנסיבי יותר. כמו בעיתונים אחרים, גם ב**לאשה** היה השינוי כמותי בעיקר, שכן הגישה לנושא השואה, שביסודה השמעת סיפורים אישיים של נשים שעברו את השואה, לא השתנתה. לקראת פתיחת המשפט הופיעה בעיתון סדרת כתבות תחת הכותרת "הנשים מאחורי משפט אייכמן". חלקן כללו סיפורים אישיים של ניצולות שנחשפו בראשונה. אחרות היו כתבות על נשים שהיו קשורות לגברים שמילאו תפקידים במשפט, ובהן ראיון עם יהודית האוזנר, אשתו של התובע, היועץ המשפטי לממשלה גדעון האוזנר, וכתבה על ליזה גרדה, שהייתה המזכירה של הסנגור ד"ר רוברט סרווציוס.²⁵ כתבה אחרת כללה ראיונות עם נשים שמילאו תפקידים ביחידה המיוחדת של משטרת ישראל שטיפלה בתיק אייכמן (לשכה 06) ובבית המשפט, כמו קצרניות ומתורגמניות.²⁶

המדיניות שהתמקדה בסיפורים על נשים הביאה את **לאשה** לשפוך אור על משפטו של אייכמן כפרויקט שהובילו גברים ולחשוף את מידת הדרתן של נשים מתפקידים בכירים במסגרתו: חוקרי לשכה 06 וראשיה (ניצב אפרים זלינגר וניצב משנה אברהם הופשטטר) היו גברים, כך גם השופטים (שופט בית המשפט העליון משה לנדוי, נשיא בית המשפט המחוזי בירושלים ד"ר בנימין הלוי, השופט המחוזי ד"ר יצחק רוה), נציגי התביעה (האוזנר, ד"ר יעקב רובינזון, יעקב

הנאצים, הרגישו בכך ובחודש הששי להריוני החליטו על ניתוח הפלה מלאכותית. מאז אני עקרה. אף פעם לא יהיה לי ילד". אמנם היא "אופטימית ביותר ביחס לעתיד", דווח, אך סיפור ההפלה והעקרות הובלט והודגש. היא עצמה הוצגה כאישה חשוכה, חסרה, בעלת פגם שאין לו מזור. בניסיון לחתום את הכתבה בנימה אופטימית, כשנשאלה אם ברצונה בבעל וב"חיי משפחה וחברה עירניים" וענתה בחיוב, צוין שלעולם לא תהיה מאושרת. מדוע? "ילדים – לא! השאלה לא נשאלה והתשובה מובנת מאליה".¹⁵

במארס 1961 הופיעה כתבה על ניצולה שסיפרה על מות בנה במחנה; בכתבה אחרת סיפרה ניצולה על אובדן בתה הקטנה.¹⁶ בכל המקרים לא היה צורך לשכנע את המרואיינות להשמיע את סיפוריהן הקשים: הנכונות לספר והרצון להקשיב לסיפורים, גם כשהיו קשים מאוד, פגשו זה את זה. לא במקרה היה זה בתיווכן של נשים, ששמעו את הדברים והשמיעו אותם מעל דפי עיתון שהיה מיועד לנשים ("לאשה"). היה זה דו כפי אינטימי, כדבר אישה אל אישה.

לאשה הציעה במה ייחודית להשמעת סיפורים אישיים על השואה, ובהם סיפורים לא קונסנזואליים. ביולי 1960 פורסם ראיון נדיר עם הנזי בראנד, מי שפעלה לצד יואל בראנד וד"ר ישראל קסטנר למען הצלת יהודים בהונגריה במסגרת "ועד העזרה וההצלה". בארץ היא נודעה בימי משפט הדיבה נגד מלכיאל גרינוולד, שנפתח בינואר 1954 ועד מהרה נודע כמשפט גרינוולד-קסטנר או כמשפט קסטנר,¹⁷ אך בעיתונות הכללית הייתה דמות שולית, שהועמדה בצלם של יואל בראנד וקסטנר.¹⁸ הראיון ב**לאשה**, שהתקיים לרגל הופעת הספר **השטן והנפש** (תל אביב, 1960) שכתבה בראנד עם בעלה, התייחד בעצם קיומו – שבו עיתון אחר לא פורסם ראיון אה – ובגישה של המערכת לדרך ההתנגדות של יהודים באירופה הכבושה בתקופת השואה למדיניות הכיבוש הגרמני כפי שייצגה אותה בראנד, דרך שביסודה היה ניסיון לקיים משא ומתן עם הגרמנים במטרה להציל יהודים ולא לאחוז בנשק. הכתבת ברורה אבידן (בריר) הציגה את בראנד כ"אשה שלא עברה קורס להצלת יהודים, האשה שנקלעה שלא לטובתה לכף הקלע של שואה, חורבן והרס", אישה ש"כשהיה צורך להיות אמיצה, הוכיחה את כוחה", אישה פיקחית ובעלת תושייה שהשכילה להתנגד בדרך אחרת שלא הייתה מזוינת ושעיקרה לא היה דווקא שמירה על הכבוד היהודי-לאומי אלא ניסיון כן להציל מספר רב ככל האפשר של יהודים. "כאן לא מאמינים שאי אפשר היה לחולל מרד בהונגריה, שלא היה עם מי ועם מה להילחם", הסבירה בראנד לכתבת, שציטטה אותה. "אפשר היה לנקוט רק בדרך העתיקה של היהודי באירופה. להשתדל, לשחד, להתחמק ולהערים ולשלם הרבה כסף".¹⁹ גילויי אהדה, הבנה והזדהות כלפי מה שייצגה הנזי בראנד היו חריגים באותם ימים. שנים עברו עד שהתחולל שינוי בהערכה לפעולותיה של "ועד העזרה וההצלה" בהונגריה, שבימי פרשת קסטנר שימש תמונת ראי לפעולותיהם של הצנחנים הארץ-ישראלים שם, במיוחד לחנה סנש.²⁰

כתבת **לאשה** אפשרה לבראנד לתת פומביות לגרסתה בנושא הצנחנים, ובאופן ספציפי בקשר לחנה סנש, מחוץ לכותלי בית המשפט. הדיווחים בעיתונות הכללית על עדותה רבת הרושם של קתרינה סנש, אמה של הצנחנית, במשפט גרינוולד-קסטנר, הציגו את בראנד כמי שלקחה חלק פעיל בהפקרת הצנחנית שכבר הייתה

דינה וייס, סגנית מלכת היופי של ישראל משככה בספור חיה'ה – ילדות במחנה ברגן-בלזן תחת שלטונה של קאפו!

המלכה הישראלית לשנת 1957, דינה וייס, נולדה בירושלים. היא הייתה ילדה יהודייה, בת למשפחה חסידיה. בילדותה חיה במחנה הריכוז ברגן-בלזן, שם ניהלה את חיי היום יום תחת שלטון קאפו. היא הייתה אחת מילדיה של מרת וייס, שהייתה אחת מנשות המחנה. דינה הייתה ילדה חמה ונבונה, שניסתה להסתגל לחיים הקשים במחנה. היא הייתה אחת מילדיה של מרת וייס, שהייתה אחת מנשות המחנה. דינה הייתה ילדה חמה ונבונה, שניסתה להסתגל לחיים הקשים במחנה.

דינה וייס, סגנית מלכת היופי של ישראל בשנת 1957.

ילדים במחנה הריכוז ברגן-בלזן.

מבנה אשכנזי לא עשה בסיס...

המחנה הריכוז ברגן-בלזן היה אחד מהמחנות הגדולים והמפורסמים ביותר. הוא נבנה בצורה אשכנזית, עם מבנים גדולים ורחבי ידים. הילדים חיו במחנות אלה תחת שלטון קאפו, שהיה אחראי על כל צרכיהם. הילדים חיו תחת שלטון קאפו, שהיה אחראי על כל צרכיהם.

התאבדות

החיים במחנה הריכוז ברגן-בלזן היו קשים וקשים. הילדים חיו תחת שלטון קאפו, שהיה אחראי על כל צרכיהם. הילדים חיו תחת שלטון קאפו, שהיה אחראי על כל צרכיהם. הילדים חיו תחת שלטון קאפו, שהיה אחראי על כל צרכיהם.

החיים במחנה הריכוז ברגן-בלזן היו קשים וקשים. הילדים חיו תחת שלטון קאפו, שהיה אחראי על כל צרכיהם. הילדים חיו תחת שלטון קאפו, שהיה אחראי על כל צרכיהם. הילדים חיו תחת שלטון קאפו, שהיה אחראי על כל צרכיהם.

המחנה הריכוז ברגן-בלזן

המחנה הריכוז ברגן-בלזן היה אחד מהמחנות הגדולים והמפורסמים ביותר. הוא נבנה בצורה אשכנזית, עם מבנים גדולים ורחבי ידים. הילדים חיו במחנות אלה תחת שלטון קאפו, שהיה אחראי על כל צרכיהם. הילדים חיו תחת שלטון קאפו, שהיה אחראי על כל צרכיהם.

בראור, גבריאל בך, צבי טרלו) וההגנה (ד"ר רוברט טרוויצקוס, דיטר וכתנברוך), ומזכיר בית המשפט (ד"ר יוסף בודהניימר). גם בקרב העדים הניצולים במשפט, רק כחמישית מהם היו נשים.²⁷ במובן זה הייתה סדרת הכתבות בבחינת אקט פמיניסטי שביסודו הארת חלקן המצומצם והזוטר, לרבות התפקוד כ"אשתו של" בפרשת המשפט. עם מתן פסק הדין פורסם בלאשה משאל רחוב בנושא העונש הראוי לאייכמן, שבו השתתפו נשים בלבד,²⁸ בחירה שאפשר לראות בה לא רק את המדיניות הכללית לראיין נשים אלא גם קריאת תיגר על מיקומן של נשים בשולי פרשה זו.

ימי פרשת משפט של אייכמן הבליטו את גישתה הייחודית של לאשה ביחס לפרסום סיפורים אישיים על השואה שהיו קשים להתמודדות ולעיכול, שגיבורותיהם זוהו והצטלמו. דוגמה מובהקת לכך היא הכתבה הגדולה "104 ימים בחור של קיר", שהתפרסמה במאוס 1961. כפי שנכתב תחת אחת התמונות, האישה שעמדה במרכז הכתבה הייתה "אשה שעברה שבעים מדורי גיהנום". פנינה ארקין מוולנה, שהייתה בעת הראיון כבת 45, גוללה את מאבק ההישרדות הפרטי שלה. היא סיפרה כיצד עלתה מבור גוויות בפונאר והשליכה עצמה מחלון רכבת נוסעת. על עבודתה בשירות נשים בס"ס, על 104 הימים שעשתה במחבוא צר יחד עם יהודים אחרים, שם "אפשר היה לשכב רק על הבטן [...]. העצבים התרופפו כליל, והמריבות שפרצו בינינו הביאו את הקץ",²⁹ ועל ימיה כאסירה במחנות עבודה לנשים בריגה ובשטוהוף. בין היתר תיארה כיצד התחבאה בערימת גוויות.³⁰ סיפורה כפי שהופיע בלאשה היה אחד הסיפורים האישיים הקשים ביותר על השואה שהופיעו בעיתונות העברית בארץ עד אז, שגיבורתו לא הייתה אלמונית. היה זה מונולוג מצמרר של אישה שתמצית חוויותיה בתקופת השואה היה רצח של נשים, גברים, ילדים ותינוקות. אחד משיאי הכתבה היה סיפור עלייתה מהבור: "נאלצנו להסתדר ליד בורות עמוקים. הגרמנים ירו בנו מטוח קרוב. מרוב פחד קיבלתי פיקדוריים, ונפלתי לתוך הבור בתרם הספיקו לירות בי. מצאתי את עצמי שוכבת על שורת מתים שזה עתה נורה. למלעלה נשמעו הדי ריחות, וקבוצת מתים נוספת ירדה על ראשי ככרד. כוסיתי כליל, ודם הגרצחים נספג בבגדי. לא יכולתי לנשום מחוסר אוויר, ופחדתי פן יסתמו הגרמנים את הבור ויקברוני חיה. שכבתי בבור המוות עד שעות הערב. עם רדת השכחה זחלתי מתוכו". היא חזרה לוולנה. תמורת הבטחה שלא תספר ליהודים שנשארו בגטו מה באמת התרחש בפונאר השיג לה אחד מאנשי המשטרה היהודית היתר עבודה אצל נשותיהם של קציני ס"ס:

מספרים - מגזין חדשני על מדע וטכנולוגיה. מספרים - מגזין חדשני על מדע וטכנולוגיה. מספרים - מגזין חדשני על מדע וטכנולוגיה.

בדומה לראיון עם הנזי בראנד, גם כאן נעדרה מהכתבה נימה שיפוטית. מה חשה פנינה ארקין לאחר שהחליטה לא לדבוק בבתה? ולהבדיל, האם קיימה את הבטחתה למשטרה היהודית ולא גילתה לאחרים מה באמת קרה בפונאר? בכתבה לא נמסר מתי בדיוק אירע כל זה, סוגיה הרת גורל בהבנת הדינמיקה בחיי היהודים בגטו.³² גם שאלות אחרות בנושא זה לא נשאלו, לא כל שכן חיוגה, אף לא ברמז, כ"משפתת פעולה", בהקשר זה עם המשטרה היהודית בגטו.³³ הכיתוב תחת אחת התמונות רמז: "פצעי הנפש טרם הגלגדו".³⁴ סיפורים כאלה לא תאמו את הערכים המקובלים והיו עלולים להטיל דופי במרואיינת ואפילו לעורר אנטגוניזם כלפיה: בגילוי אהדה כלפי אֵם שנפרדה מבתה ולא דבקה בה עד המוות היה פוטנציאל לערעור על חלוקת התפקידים המסורתית בין המינים, שאבן היסוד שלה היא תפיסת האמהות כייעודה של האישה, שרווחה בשיח הציבורי הכללי. יהודים שבתקופת השואה נשאו בתפקידים רשמיים בגטאות – במיוחד במשטרה היהודית – ובמחנות שלא על רקע פעולות התנגדות מזוינת, חויגו באופן פשטני וגורף כמשפתי פעולה.³⁵

הראיון עם פנינה ארקין התפרסם לקראת משפט אייכמן. הכתבה

שוטרים יהודים משתפי-פעולה עם הנאצים, איימו לחסל אותי אם אפצה את פי ואספר ליתר היהודים על הנעשה במחנה פונאר [כך במקור]. העולם לא ידע עוד על רצח היהודים. גם יהודי וילנה עצמם האמינו לתומם, כי פונאר היא מחנה עבודה, כפי שסיפרו להם הגרמנים. השוטרים היהודים ידעו את האמת, אולם הם העדיפו לרמות את אחיהם, לבל ירצו מהומות ומרידה כללית בגטו. אחד השוטרים אמר לי בגלוי: אם תשתקי בקשר לפונאר, נסדר לך תעודת-עבודה ותוכלי לחיות. אף אחד לא יצא משם חי, ואיש אינו יודע את הנעשה שם. אם תספרי מלה אחת, אפילו להורייך, יהיה זה סופך!

אמרה וסיפרה שהבטיחה לשתוק, בהמשך תיארה את האקציה שבה נשלחו הוריה ובתה הקטנה למוות, כיצד רצה אחריהם "כי רצייתי למות יחד עמם", ועל אביה שלא הניח לה לעשות זאת.³¹

"התינוקות המפוחדות הצטנפה בתוך השק, רועדת ושוקת. גם בשעה שניגש חייל גרמני ומישש בכידונו את השק, לא פלטה הפעוטה מלה וניצלה". למרות שהיה מדובר על מועמדת לתואר לאומי (מלכת היופי של ישראל), הצירוף "שואה ותקומה" שעלה מהכתבה היה בעל היבט אישי, פרטי מאוד, ולא דווקא לאומי. הדברים נחתמו בנימה אופטימית: "עתה הפכה יהודית לעולה חדשה, אחת מני רבות, הפוסעת את צעדיה הראשונים בארץ [...] היא חזרה הביתה".⁴⁵ יותר ממחצית הכתבה שפורסמה לצד תמונותיה של המועמדת ענת לביא הביאה את סיפור היתומה שאיבדה את אביה בגטו ואת אמה במחנה, מצאה מסתור בבית נוצרים וחיה עם דודיה בישראל. התערוכה בארץ והפיכתה לצברית הומחשה באמצעות יחסה לגברים: לביא סיפרה שהיא מעדיפה את הצבר.⁴⁶

ב-1956, כאמור, התפרסם סיפורה של רינה וייס. כשהגיעה לארץ הייתה כבת 12, ונשלחה לחברת נוער בקיבוץ דגניה ב'. הכתבת הציגה את הצעירה כמי שגוללה את "פרשת חייה המיוחדת במינה, כשהבעת פניה הופכת להיות מבוגרת בהרבה", והביאה את הדברים כלשונם, בצורת מונולוג. בין היתר תיארה וייס את הדרך לברגן בלזן:

זכור לי מומנט איום, שחוששתי שלעולם לא אהיה מסוגלת לשכוח: עברנו ליד מגרש גדול וחרוש, שעשן קל התאבק מתוך אדמתו. שמעתי קולות בכי חרישים ואנחות חנוקות הבאות כאילו ממרחקים. ריח של שיער שרוף עמד באויר. לאחר מכן סופר לנו כי באותו מקום נורו מאות יהודים, לאחר שחפרו את קברותיהם בעצם ידיהם. חלק מהאנשים שנקברו היו עדיין חיים, בהכרה מלאה. הם נקברו חיים וזעקותיהם בקצו ממש מתוך האדמה. הגרמנים שלחו אש בשדה כדי להמיתם בחנק. כיום, כאשר אני חשה בריח שיער חרוך – עוברת בי צמרמורת.⁴⁷

פרסום של סיפור כזה בעיתונות העברית בארץ טרם משפט אייכמן היה נדיר לא רק מפני שהמספרת זוהתה בשמה המלא, פורסמה תמונתה והדברים הובאו בגוף ראשון. בניגוד לכתבות אחרות סיפורה של וייס הושמע מעמדת כוח: צעירה יפת תואר, "מצליחנית", בפירוש לא "אוד מוצל", ובעלת ביטחון עצמי רב שהייתה נכונה לשתף את הקוראים במראות, בקולות ובריחות ובצלעות שנתרו בנפשה. המטמורפוזה שעברה הובלטה והודגשה, וסיפורה האישי היה סיפור מעניין ואנטיטזה להווה, להכתרתה כנציגה של מדינת ישראל. אפשר למצוא בזה היבט של רעיון שלילת הגלות. הביוגרפיה האישית שלה – נעורים בקיבוץ, שם עברי, עור שזוף וחיוך קורן – הייתה מעין סמל לתהליך שעברו ניצולות צעירות אחרות באותם ימים, שעם בואן ארצה "נוצקו בדפוס של אומה מחודשת", כלשונו של דוד בן-גוריון.⁴⁸ לא רק שהיה זה סיפור עיתונאי ממדרגה ראשונה ואמצעי לקידום מכירות, אלא שהבחירה לפרסם את הסיפור בהבלטה הגדירה את לאשה כעיתון שמתתף בעיצוב הזהות הישראלית, על היבטיה הסטראוטיפיים. וייס עצמה ביטאה זאת בדברים שנשאה עם קבלת התואר בתחרות מים עולם. היא הציגה עצמה כנציגת הנוער הישראלי (ולא מדינת ישראל), הצברי.⁴⁹

סיפורה האישי של וייס עוצב מחדש כסיפור אגדה שגיבוריו הם גבר אמיץ ונערה יפה. במהלך ההכנות לתחרות פגשה וייס, ביוזמת מערכת העיתון הבריטי דיילי מירור, את אחד ממפקדי הכוחות ששחררו את ברגן בלזן. היה זה ברוח מדיניות הסיקור של העיתונות הבריטית בשנים הראשונות אחרי מלחמת העולם השנייה וביטוי לנוכחותה של השואה בשיח הציבורי בכריטיניה.⁵⁰ כתבת לאשה

נפתחה והסתיימה בשתי הפעמים שראתה אותו במהלך המלחמה. היא עצמה הוצגה כמי ש"מחכה בקוצר רוח למשפט אייכמן, כדי להזכיר לו את פגישותינו הקודמות בריגה ובשטוטהוף".³⁶ היא לא העידה במשפט וחוקרי לשכה 06 לא גבו ממנה הודעה; היא עצמה רצתה להעיד, סיפרה לכתבת.³⁷ ייתכן שזה היה המניע העיקרי להחלטתה לתת ראיון כה חושפני. מותר להניח שלו זומנה, יכלה עדותה להפוך לאחת העדויות הבלתי נשכחות בו. בסיפורה האישי היו אלמנטים דומים לאלה שהושמעו בעדותו מרשימה אחרת, של רבקה יוסלבסקה, שעלתה ירויה מבור המתים ובו בתה הנרצחת, נשאה בחיים, באה לארץ וילדה בנים.³⁸ סיפורה של רבקה יוסלבסקה הופקע ממנה ונוסח מחדש כסיפור לאומי שגיבורתו הייתה לסמל.³⁹ מערכת לאשה בחרה להציג את סיפורה של פנינה ארקין לא כסיפור בעל משמעות לאומית ולא כסמל לגורל העם, אלא כסיפור פרטי בעל ממד אוניברסלי. גיבורתו הייתה "אשה אמיצה",⁴⁰ שחותרה לצדק כללי-אנושי על רקע מצוקה כללי-אנושית. בנוף העיתונות הכללית, שלרוב בחרה לטפל בסיפורי שואה קשים בין היתר על ידי הצגתם כסיפורים בעל משמעות לאומית, לפעמים כביטוי לצירוף "שואה ותקומה", הייתה זו מדיניות יוצאת דופן.

צעירות מצליחות שעברו את השואה

בשנות החמישים עסקה העיתונות העברית בארץ בסיפורי השואה של נשים צעירות שהיו מועמדות לתארים אשר זכיה בהם משמעותה הייתה ייצוג מדינת ישראל בעולם. כך היה במסגרת תחרות "צברית 56" של העולם הזה.⁴¹ שתיים מהמועמדות לתואר היו ניצולות, אך הביוגרפיה הקצרה שטששה את עברן בשואה והדגישה את פועלן בהווה ושאיפותיהן.⁴² כך גם בעת הצגת המועמדות לתואר "מלכת המים" בשנת 1959.⁴³ עם זכייתה של דיילת "אל על" אילה הראל, שבתקופת השואה הוסתרה במנזר, בתחרות מלכת הדיילות, פורסם סיפורה במדורי הנשים בעיתונות היומית, כביטוי להצלחתה של האינדולוגיה הציונית ולמידת יעילותו של כור ההיתוך. הכתבות עליה הדגישו את הפער בין מציאות חייה באירופה הכבושה לחייה בארץ ולפעמים לוו בתמונתה ענודת סיכה של חברת התעופה הלאומית ותחתיה הכיתוב "מן הצלב למגן דוד". אחת הכתבות העריכה את קורותיה כ"מופלאים וטיפוסיים למאורעות שעברו על כלל העם היהודי".⁴⁴

גם בטיפולה בסיפוריהן של צעירות מצליחות שעברו את השואה נבדלה מערכת לאשה מיתר מערכות העיתונים בכך שראתה בסיפור השואה קודם כול סיפור מרתק ורק אחר כך בעל משמעות לאומית. סיפור השואה של מועמדת לתחרות מלכת היופי נחשב לסיפור עיתונאי טוב ועל כן הועמד במרכז הכתבה שליוותה את תצלומיה בשמלה ובבגד ים. ב-1959 היו שתיים מהמועמדות לתחרות ניצולות. הרשימה שליוותה את תמונתה של יהודית סתיו הביאה בהרחבה את סיפור ילדותה בגטו וקורותיה במחבוא בבית משפחה נוצרית, שם "במשך שנתיים ימים לא ראתה אף קרן שמש אחת". לתחרות הגיעה שבועות אחדים לאחר שבאה לארץ. "ליהודית יש שיער אדמוני ופנים ילדותיים-חמודים, שאינם מעידים במאומה על ילדותה רבת-הפחדים". אביה גורש לאושוויץ והיא נשארה עם אמה בגטו ורשה. כשהיתה כבת שלוש החביא אותה דודה בשק תפוחי אדמה:

לאשה מציג את המועדמות הסופיות לתואר מלכת היופי לשנת תשי"ט

יהודית סתיו

יהודית סתיו בת ה-20, היא לידת פולין שעלתה לישראל לפני שנתיים. היא לוחמת בצה"ל ושייך אמוני ואנים ילדותיים-ספורטיביים. שאנים ספורטיביים ימנעו נזילה טורטלה עם פרוח מלחמת העולם כעודת תינוקת רבת לבנה יה לאוסטרוויי. שם נוצרת קרן הנאצים ואילו היא ואמה נשארו בנימי ורשה. היום מסורת אמה של יהודית כחברתיות רבת על המוקד שארית לבנה קימה מסאות לה ילדים ענים. יהודית שוחקה עם חברותיה באחת התחרות של נעדר הפתע יחפוש בנימי. החיילים המספיים המפו את התנועת והעיסות סבניות. ברנע האחרון החזון דודה של יהודית שם קרובו הפעמה חקמסת הסבניות. הוא העלה להפצה כאן וראת ולהכניס לתוך שק ריק של תפוחי של התנועת המסורת והמנחה בתוך השק. תנועת והתקנת גם בפעם שנישש ל נרמני ומישש כבידונו את השק. לא הפליטה הפעמות מלה יעלה. לאחר סאוקר ות, תחבאן האם זכתה בבית ספרים נוצריים. כסוף שנתיים גם לא ראתה יהודית אף קרן ששט אחת וגם אל תהיון לא תרושפת לתקרב. יהודית אכילה זו הסביות עם זמן המלחמה. האם תהיה לנכדו ויהודית נרשמה לכיתת-החכמה לתלמידת סבניות האחרת על כל סביות עם לפני החיילים לפרה יהודית מאניברסיטת ב- וורשה כסאונגות לספטים. עתה תהיה יהודית ליקמה דודת אהת מי רבות הפופעה את צני דיה הראשונים בארץ פרם הספטר מלים אין תמכרית סביות עניין כפית, אך היא תגרת הכיתות. תלחה חקמסת שהפכת לקבצה צעירה, עמדה שם שם את סקיי מה ומולדת.

הגובה:	1.57 מ'
המשקל:	51 ק"ג
התאריך:	20 ביולי
המקום:	בני ברק
השכלה:	בית ספר תיכון
התחביבים:	ספורט, קריאה
השפה:	עברית, אנגלית

שהצטרפה לווייס בלונדון תיארה בהרחבה את המפגש בינה לבין הגנרל ש"הציל אותה מצ'פורני הנאצים", והציגה את וייס כלכלוכית שהייתה לנסיכה. "המכונית המבהיקה עשתה את דרכה לאורך חוצות לונדון. המסע נראה לרינה ארוך-ארוך, ורוחה קצרה מלחכות [...] השעה היתה חמש בהגיע המכונית לבית הגנרל [...] הוא חיך בלחצו את ידה של רינה. אני הסתכלתי אך בה לבדה. היא השתדלה לעצור בעד רגשותיה. ואם כי המחנק נתן אותותיו בגרונה, הרי לא נצנצה דמעה בעיניה. אבל, לבטח בכתה בתוכה פנימה". הגנרל, דיווחה הכתבת, "היה חביב ואבהי". השיחה הייתה קצרה; סיפור השואה של וייס היה מדכא מדי לנוכח העליצות ששררה שם וההתרגשות לקראת התחרות: "מאחר שעצוב מדי לשקוע בזכרונות כאלה, עברנו כולנו לנושאים מצ'פורניים יותר: ישראל, תחרות היופי, וכמובן – מזג האוויר".⁵¹ דיילי מירור לא היה היחיד שהתעניין. עברה של הישראלית עורר את סקרנותם של נציגי התקשורת העולמית.

בעצם ימי שהותה בלונדון נערך מבצע סיני והרושם שהותירה היה כביר. אחרי התחרות גרה בבית דודתה של אבא אבן.⁵² רוב היוםמיים בארץ לא דיווחו על כך ולא כתבו כלל על התחרות. הידיעות המעטות שזוכו במדורי הנשים בעיתונות היומית, וגם אלה, ברוח העיתונות הכללית, התמקדו בהיבט הלאומי. במדור "פינת האשה" של הבוקר זכתה וייס להערכה מפני ש"למרות ההצעות מעולם הקולנוע ומעולם האופנה ויתרה על כל 'האפשרויות' ומיהרה לשוב ארצה על מנת למלא את חובתה ולהתגייס לצבא".⁵³ בתוך כך הוצגו סדרי העדיפויות הרצויים של הצעירה הישראלית באותם ימים: קודם תרומה לאומית, אחר כך, אם בכלל, הגשמת השאיפות הפרטיות. פעם אחת הגיע סיפור לעיתונות הכללית, לעמודי החדשות של דבר. כאמור, בתחרות מים עולם זכתה וייס במקום השני; במקום הראשון זכתה נציגת גרמניה. מנחה התחרות בלונדון התעניין, סופר בכתבה בלאשה, אם וייס, ישראלית וניצולת השואה, הביעה התנגדות להכרתת הגרמניה. וייס ענתה בשלילה. עוד דווח כיצד אחרי הזכייה ביקשה נציגת גרמניה, בנוכחות עיתונאים וצלמים, לקשור קשרי ידידות עם מים ישראל. הצלמים ביקשו שהשתיים יחליפו נשיקות. המפגש בין הישראלית שעברה את השואה לצעירה הגרמניה הביא את דבר לעסוק באופן חריג בתחרות מלכת היופי לא כאובייקט לביקורת,⁵⁴ כדיווח על הצילום המשותף.

כאשר הציעו לה להתנשק עם מלכת-יופי הגרמנית, עלתה לפניה תמונת מתנה-ריכוז, בו בילתה את שנות ילדותה, והיא שהכריעה בהחלטתה השלילית. – לא היה לי כלום נגד הצעירה הנחמדה שעמדה על ידי, אך מי יודע? אולי משהו מהקרובים שלה היה נאצי, ושלח משהו מבני-עמי לתא-השמדה? – הרהרתי. לא רציתי לעורר שערווריה ולתת 'חומר' לעתונאים ולצלמים, על כן עניתי, שאעשה זאת ברגע האחרון לפני הצילום... עמדנו יחד... הצלם צילם, והרגע המסוכן עבר בשלום... הנשיקה לא נתנה.

לפי הידיעה הבחינה וייס בין גרמנים לנאצים, בין "מים גרמניה" הצעירה, האחרת, מי ש"לא היה לי כלום נגדה" לבין הנאצים, אבחנה שאותה ביקשה מפא"י, שדבר היה שופרה, לקדם.⁵⁵ אפשר לראות בדיווח הזה את אחת הפריצות הראשונות של תכנים המזוהים באופן מסורתי כתכנים נשניים לעיתונות הכללית, אך ההקשר הפוליטי מלמד אחרת: מערכת דבר בחרה לפרסם את הידיעה במסגרת הניסיון הכללי לנכס ולגייס סיפורים על השואה לקידום עמדות פוליטיות.

בשנים הבאות איבד הדיסוננס בין וייס מלכת היופי – צעירה, ויטלית, דינמית – מחד גיסא, לבין וייס ניצולת השואה מאידך גיסא, מהרלוונטיות שלו. מחיקת סיפור השואה שלה הושלמה בכתבה שליוותה את הצגתה כאחת מ'נשי השנה' של לאשה לשנת 1956, שבה הוצגה כ"שגרירת-מופת לארצנו בחו"ל", ש"בכל מקום הופיעה כבת ישראל גאה ומתמצאת. בבוא שעת המבחן הלאומי ידעה לעמוד גם בו: היא שיסעה מסע מסחרר באירופה כדי לשוב ארצה ולהיות נכונה לקראת גיוס".⁵⁶ בראשית 1962 נזכר עברה במשפט אחד: "נערה זו יודעת להתהלך, להצטלם, לעורר רושם. החיים בברגן-בלזן חישלו את רינה, ילידת צ'כוסלובקיה, שהתייתמה מאביה והגיעה לישראל עם אמה". מרבית הכתבה יוחדה לחייה בהווה כ"נשואה לתעשיין ואם לשניים".⁵⁷ סיפור השואה שלה לא נזכר עוד, גם לא בלאשה. ייתכן שהשיקולים המסחריים הכריעו, אולי הייתה תחושה שהסיפור העיתונאי מוצה, וכנראה גם מפני שהיא עצמה בחרה לחדול מלהתראיין.⁵⁸

הנה כי כן, סיפורה של וייס לא פרץ את גבולות עיתונות הנשים, הרבות מדורי הנשים בעיתונות היומית, וכמעט לא נזכר בעיתונות הכללית. היה כאן ניסיון מצד **לאשה** להבנות אותה כגיבורה מקומית באמצעות הפיכתו של המקום הסטראוטיפי שלה (מלכת יופי) למקור כוח, אך למרות הפרסום בדבר סיפורה לא הגיע אל מרכז השיח הציבורי. וזאת על אף העובדה שהיה בעל ערך עיתונאי: וייס ייצגה את מדינת ישראל בתחרות עולמית וזכתה בפרס; סיפורה האישי היה מעניין ובאותם ימים הייתה נכונה להשמיע אותו. האינטראקציה בינה לבין נציגת גרמניה שזכתה בתחרות הוסיפה לו צבע ויכלה לייצר לו "פולו אפ" משמעותי הן כסיפור עיתונאי והן כרוח עיתונות התקופה שרובה הייתה מגויסת, ולהפוך לסיפור מייצג שיספק לחברה הישראלית המתהווה זקיפות קומה וגאווה. זה לא קרה, גם לא בקרב המדורים לנשים בעיתונות היומית.⁵⁹ לא במקרה הדיווח הלקוני בדבר, שעיקרו גיוס סיפורה לקידום עמדה פוליטית, שובץ במדור "בשולי דברים". העיתונות הכללית הייתה שבויה בקונצפציות של חלוקת התפקידים המסורתית בין המינים. הבון טון היה הבעת בוז וזלזול בתחרות מלכת היופי ובתוך כך ב**לאשה**,⁶⁰ שנעדר מהם ממד חתרני. אמנם במידה רבה הצליחה מערכת **לאשה** להפוך באמצעות סיפורה של וייס את המיקום הסטראוטיפי והשולי של התחרות – ובתוך כך את השבועון – למקור כוח ולמוקד עוצמה, אך זה נשאר בשולי השיח.

לכל אישה היה שם

ביסוד גישתה של מערכת **לאשה** לשואה עמדה ההנחה שלכל אישה שעברה את השואה היה שם, והיו פנים, והיה סיפור אישי מאוד. בשונה מהעיתונות הכללית היא לא העלתה על נס את הנשים שבתקופת השואה ביצעו פעולות וגילו תכונות שבאופן מסורתי מזהות עם גברים, כמו הלוחמות המזוינות בגטאות וביערות; להפך. הכתבות הביאו את חוויותיהן, את התנסויותיהן, את דרכי ההתנגדות ואת אופני ההתמודדות המגוונים של נשים בשואה עם מדיניות הכיבוש הגרמני. פרשת השואה נכחה ב**לאשה** כסיפור פרטי של אישה אחת, והוצגה כהתנסות מרכזית בסיפור חייה. בשונה מהעיתונות הכללית, בעיקר המפלגתית, הוצגו גיבורות הכתבות על השואה כאינדיבידואלים ולא כחלק מקבוצה – עם, זרם, מפלגה, תנועה, מחתרת. סיפוריהן הושמעו בגוף ראשון יחיד והן השמיעו את הסיפורים של עצמן. **לאשה** לא עסקה בנושא השואה בהקשר פוליטי. השואה לא הוצגה כמאורע בתולדות העם היהודי והסיפורים לא פורסמו בהקשר של מחלוקות פוליטיות וסערות ציבוריות כמו הוויכוח על יחסי ישראל-גרמניה ופרשת קסטנר. הסיפורים על השואה לא הופיעו לקראת או במהלך כ"ז בניסן, יום הזכרון לשואה ולגבורה, ולא נוסחו מחדש כסיפורים לאומיים. לא פעם בלט בהם הממד האוניברסלי. גם בעת משפטו של אייכמן לא חל שינוי בגישתה של המערכת. כמו בעיתונות כולה התבטא השינוי במידת העיסוק בנושא. במובן זה בכוחם של הממצאים ביחס ל**לאשה** בשנות המדינה הראשונות לחזק את הגישה המערערת על הצגתן של שנות החמישים כימי השתיקה וההשתקה של ניצולי השואה וסיפורים על השואה בכלל.⁶¹

גישתה של מערכת **לאשה** לשואה בשנות המדינה הראשונות יכולה למצוא מקום בהמשגתה של חנה הרצוג את עיתונות הנשים

מרחב לקריאת תיגר. מדיניות המערכת ביחס לנושא השואה מלמדת על תפקודו של השבועון כמרחב שבו אפשר לבטא חתרנות, התנגדות ומחאה.⁶² סיפורי השואה שהופיעו בו לא היו סיפורים שהעמידו במרכזם פעולות ותכונות שבאופן מסורתי זהו עם גברים. נשים ידועות מבין הלוחמות המזוינות בגטאות וביערות כמו צביה לובטקיין, חייקה גרוסמן ורוז'קה קורצ'אק כמעט לא נזכרו בו. מערכת **לאשה** לא חיפשה אחר גיבורות השואה הקלאסיות, אלה שבתקופת השואה אחזו בנשק וחצו את המגדר, אלה שבשיח הציבורי הכללי הועלו על נס. דומה שהיא חיפשה את ההפך. המערכת פיצלה את סיפור ששת המיליונים לסיפורים-סיפורים: השואה הייתה אירוע בביוגרפיות של נשים שחוו אותה על בשרן, שכל אחת מהן נאבקה לשרוד בדרכה. היה זה בין היתר על רקע אופיו כעיתון מסחרי. המערכת הייתה משוחררת מימרות פוליטיות, במיוחד בהשוואה לעיתונות המפלגתית בת הזמן, והייתה חופשית לטפל בנושא השואה לא כסיפור על קולקטיב ושל קולקטיב שבראש ובראשונה בא לקדם עמדות, להוכיח צדקתה של דרך ולאשש ערכים מקובלים. כך ראיון עם ניצולה שהתראיינה והצטלמה נחשב לסיפור עיתונאי ממדרגה ראשונה: ככתבה על אישה הוא היה חשוב, ככתבה על השואה הוא היה מעניין וכראיון אישי עם ניצולה כמעט תמיד היה חדש. הסיפור טופל כאירוע פרטי של מי שהייתה שם, נשארה בחיים והייתה נכונה לשתף את הקוראות והקוראים בחוויות שעברה תוך גילוי אמפטיה מצד המערכת שלא שפטה אותה אלא פשוט נתנה לה לדבר. עבודה עיתונאית זו אפשרה לשמוע ולהשמיע גם את קולה של מי שהפעולות שביצעה בתקופת השואה היו שנויות במחלוקת: כזה היה הראיון עם הנזי ברנד, ובמידת מה גם זה עם פנינה ארקין.

בפרספקטיבה היסטורית הקדימה מערכת **לאשה** את זמנה בגישתה לנושא השואה. בשנים הבאות נעה גישה זו משולי השיח הציבורי למרכזו,⁶³ כפי שזוהה השתקף והתבטא גם בעיתונות ובאמצעי תקשורת אחרים.⁶⁴ במובנים רבים אפשר לראות כיצד עם חלוף הזמן פעפעו תכנים וסגנונות שנחשבו באופן מסורתי לנשיים מובהקים לעיתונות הכללית והשפיעו על אופיה.⁶⁵ כך היה גם עם הגישה שהובילה מערכת **לאשה** ביחס לשואה; בהקשר זה אפשר לראות בה פורצת דרך.

הערות

- מאמר זה מבוסס על פרק בעבודת דוקטור בהנחייתן של פרופ' אניטה שפירא ופרופ' חנה נה, בנושא ייצוגים של נשים בשואה בשיח הציבורי הישראלי בשנות החמישים ובימי משפט אייכמן (אוניברסיטת תל אביב, 2007).
- 1 אניטה שפירא, "השואה: זיכרון פרטי וזיכרון ציבורי", יהודים חדשים, יהודים ישנים, תל-אביב, 1997, עמ' 86-103 (להלן: שפירא, "השואה: זיכרון פרטי וזיכרון ציבורי").
- 2 תום שגב, המיליון השביעי: הישראלים והשואה, ירושלים, 1991, עמ' 305-359 (להלן: שגב, המיליון השביעי); יחיעם ויץ, "משפט אייכמן כנקודת מפנה", דפים לחקר השואה יא (1993), עמ' 175-188; חנה יבלונקה, מדינת ישראל נגד אדולף אייכמן, תל-אביב, 2001 (להלן: יבלונקה, מדינת ישראל נגד אדולף אייכמן); אניטה שפירא, משפט אייכמן, דברים שרואים מכאן לא רואים משם, ירושלים, תשס"ב; עדית זרטל, האומה והמוות: היסטוריה זכרון פוליטיקה, אור יהודה, 2002.
- 3 צביה כהן, "עתוני נשים בארץ ישראל", ספר השנה של העתונאים תשל"א, תל-אביב, 1971, עמ' 233 (להלן: כהן, "עתוני נשים").

- 4 ראו גיליונות **לאשה** בתקופה, וגם: "עשר שנים לשבועון 'לאשה'", **לאשה**, 4.2.1957, עמ' 32. עד 1996 נערך השבועון בידי גברים: העורכים הראשונים היו אהרן שמיר (עד 1952) ודוד קרסיק (עד 1979).
- 5 כהן, "עתוני נשים", עמ' 234-235; ראו גם ברשימות "העתונות היומית ועובדיה", בתוך: שנתוני **ספר השנה של העתונאים** במהלך שנות החמישים, למעט 1953, 1955 ו-1956, אז נזכרו שם שמות היומנים בלבד.
- 6 "זה לעומת זה", **דבר הפועלת**, יח, 1.12.1952, עמ' 229.
- 7 ראו למשל: הילדה הנזל, "הטפול בעור ובגוף – צו תקופתנו", **האשה במדינה**, א, 13-12, 28.3.1950, עמ' 179; ד"ר איל, "את עצמך קובעת את גילך", **האשה במדינה** ד, 32-33, אפריל 1953, עמ' 72; עדינה הבר, "שמרי על נעורריך", **דבר הפועלת**, כה, ספטמבר-אוקטובר 1959, עמ' 257; צפורה ברנט, "שקר החן... ואף על פי כן!", **דבר הפועלת**, כו, 6.6.1960, עמ' 151.
- 8 חנה הרצוג, "עתונות נשים: מרחב משעתק או מרחב לקריאת תיגר?" **קשר**, 28 (נובמבר 2000), עמ' 51 (להלן: הרצוג, "עתונות נשים"); סוניה לייזן, "לאשה" – שבועון ישראלי לנשים: ביתיות, ייצוג עצמי ומציאות", שם, עמ' 42-41.
- 9 הרצוג, "עתונות נשים", עמ' 51.
- 10 "ישנן בנות" (מאת יורם טהרלב), הושמע לראשונה במסגרת התכנית "הנחלאים באים הנחלאים באים" של להקת הנח"ל, בשנת 1967.
- 11 דן כספי, יחיאל לימור, **המתווכים: אמצעי התקשורת בישראל 1948-1990**, תל-אביב, 1992, עמ' 81; אורנה נגר, "מכתב מהעורכת", **לאשה**, 11.10.2004, עמ' 10.
- 12 שלומית רובין, **מגמות של מסורת ושינוי בעתונות נשים בישראל**, עבודת גמר לקראת תואר מוסמך בספרנות, האוניברסיטה העברית, 1987, עמ' 45-38. ראו גם: "כך היינו", **לאשה**, 11.10.2004, עמ' 39-43, 72.
- 13 ראו למשל: אריה שרניץ, "שרידי השבט", **הבוקר**, 12 באפריל 1953, עמ' 2; בתיה אייזנשטיין, "נשים בגיטו", **דבר**, 12.4.1953, עמ' 2; חסיה דרורי, "פצעי העבר", **דבר הפועלת**, כב, 6.6.1956, עמ' 167; אהרון כרמי, "כיכד ברחתי מרכבת-השמדה", **הארץ**, 28.4.1957, עמ' 2; שרה גליקסברג-ליברמן, "סיפוריה של יהודית", **חרות**, 24.1.1958, עמ' 5; אפרים מנט, "תחיה", **הצופה**, 10.1.1960, עמ' 2.
- 14 ראו למשל: "עדויות על נסיונותיו של הפושע ד"ר קלאוברג בעיקור נשים", **הארץ**, 1.10.1956, עמ' 4; "נמשכות עדויות הנשים שעוקרן", **דבר**, 2.10.1956, עמ' 4; "נשים רבות מתו לאחר הזריקות שבוצעו עליידי ד"ר קלאוברג", **הבוקר**, 3.10.1956, עמ' 4; חגי, "מה אומרים? ד"ר קרל קלאוברג וד"ר X", **למרחב**, 3.10.1956, עמ' 2.
- 15 שרה צור, "אייכמן" הפרטי שלה", **לאשה**, 29.1.1961, עמ' 13-12, 26.
- 16 רינה מן, "ראיתי את אייכמן עומד מולי", **לאשה**, 3.12.1961, עמ' 13-12; רינה מן, "104 ימים בחור של קיר", **לאשה**, 19.3.1961, עמ' 13-12 (להלן: מן, "104 ימים").
- 17 על הפרשה, ראו: יחיעם ויץ, **האיש שנרצח פעמיים: חייו, משפטו ומותו של ד"ר ישראל קסטנר**, ירושלים, 1995 (להלן: ויץ, **האיש שנרצח פעמיים**).
- 18 ראו (מבחר): "האנסי בראנד מספרת בביה"ד על תעודות-ההצלה – ועינויה", **מעריב**, 31.3.1954; "אשתו של בראנד מעידה על פרשת הצנחן גולדשטיין", **דבר**, 1.4.1954, עמ' 4; אלכסנדר זאובר, "זה האיש אשר עו"ד תמר חושש לחייו", **ידיעות אחרונות**, 2.4.1954; "הרשימה הסופית: מי ומי – ומה", **העולם הזה**, 7.7.1955, עמ' 8.
- 19 ברוריה אבידן, "S.O.S. מפולניה", **לאשה**, 17.7.1960, עמ' 24-25 (להלן: אבידן, "S.O.S.").
- 20 ויץ, **האיש שנרצח פעמיים: יהודית תידור באומל, גיבורים למופת: צנחני היישוב במלחמת העולם השנייה והזיכרון הקולקטיבי הישראלי**, באר שבע, 2004, עמ' 149-158 (להלן: באומל, **גיבורים למופת**); דן לאור, "ישראל קסטנר וחנה שנז: דימוי ודימוי שכנגד", **בשביל הזכרון** 20 (פברואר 1997),
- עמ' 10-17.
- 21 "אמה של חנה שנז מספרת על פגישותיה ומאמציה להצלת בתה ממוות", **דבר**, 15.6.1954; שלום רוזנפלד, "רוח גדולה באה – לאולם ביה"ד", **מעריב**, 15.6.1954, ראו בהרחבה: שלום רוזנפלד, **תיק פלילי 124: משפט גרינאלד-קסטנר**, תל-אביב, 1955, עמ' 155, 157-158. להתייחסות לפרשה בפסק הדין במשפט גרינולד, ראו: פסקים מד (מחוזיים), ת.פ. 124/53, עמ' 197, 199-200. על עדות שנז במשפט, ראו: באומל, **גיבורים למופת**, עמ' 154-155; ויץ, **האיש שנרצח פעמיים**, עמ' 181-186.
- 22 אבידן, "S.O.S.", עמ' 25.
- 23 יעל פישביין, "האשה ששיחקה פוקר עם השטן", **דבר השבוע**, 19.6.1987, עמ' 4-6; אמנון ברזילי, "פחדתי מיהודים", מוסף הארץ, **הארץ**, 1.4.1994, עמ' 16-18; ביילי מוסקוניה-לרמן, "המאהבת של קסטנר כבר לא יכולה לשתוק", **סופשבוע מעריב**, 25.11.1994, עמ' 14-16.
- 24 Akiva A. Cohen, Tamar Zemach-Marom, Jurgen Wilke, Birgit Schenk, *The Holocaust and the Press: Nazi War Crimes Trials in Germany and Israel*, New Jersey, 2002, pp. 59 (table 1), 62 (figure 2), 74 (table 6).
- 25 רינה מן, "הדוגמנית לשעבר 'מתלבשת' על תיקים", **לאשה**, 19.2.1961, עמ' 4-5; ברוריה אבידן, "אשה – בים של דמעות", **לאשה**, 30.4.1961, עמ' 3.
- 26 נורית חליף, "הנשים במשפט אייכמן", **לאשה**, 12.2.1961, עמ' 6-7.
- 27 **היועץ המשפטי לממשלה נגד אדולף אייכמן: עדויות**, שני כרכים, ירושלים, תשכ"ב.
- 28 ענת ברזילי, "אייכמן – הסוף", **לאשה**, 5.12.1961, עמ' 23.
- 29 סיפור דומה, על קבוצת יהודים שהסתתרה בעיירה מזריץ' בפולין בעליית גג שגובהה היה שבעים ס"מ, עובד למחזה בשם **מזריץ' בידי אפרים** סידון ואיציק ויינגרטן והועלה בספטמבר 2003 על ידי בוגרי השנה השלישית של בית הספר לאמנויות הבמה במכללת סמינר הקיבוצים. על היהודים שהסתתרו במחבוא ראו: נרי ליבנה, "משפחת הזוחלים", **המוסף השבועי הארץ**, 27.2.2004, עמ' 24-30.
- 30 מן, "104 ימים", עמ' 13-12.
- 31 שם, עמ' 13-12.
- 32 דינה פורת, **מעבר לגשמי: פרשת חייו של אבא קובנר**, תל-אביב וירושלים, 2000, עמ' 80-102.
- 33 ראו למשל: יצחק צוקרמן (אנטק), **שבע השנים ההן**, בית לוחמי הגטאות, 1990, עמ' 208.
- 34 מן, "104 ימים", עמ' 13.
- 35 חנה יבלונקה, "החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם: היבט נוסף לשאלת הישראלים, הניצולים והשוואה", **קתדרה** 82 (תשנ"ז), עמ' 138-148.
- 36 מן, "104 ימים", עמ' 30.
- 37 שם, עמ' 12.
- 38 יבלונקה, **מדינת ישראל נגד אדולף אייכמן**, עמ' 126.
- 39 ראו (מבחר): שלמה גינוסר וגבריאל שטרן, "יומן המשפט: נייר ודם", **על המשמר**, 9.5.1961, עמ' 2; "הגברת רבקה יוסלבסקה", **הבוקר**, 9.5.1961, עמ' 1; שמואל שניצר, "מבוריהמתים – לחיים חדשים", 9.5.1961, עמ' 2; "אייכמן יזם את גירושי היהודים מצרפת לאושוויץ", **דבר**, 9.5.1961, עמ' 3; **היועץ המשפטי לממשלה נגד אדולף אייכמן: נאום הסיכום**, ירושלים, תשכ"ב, כרך ב, עמ' 105-106.
- 40 מן, "104 ימים", עמ' 12.
- 41 על התחרות, ראו: "צברית 56", **העולם הזה**, 29.12.1955, עמ' 10-12; "שאלון לבנות הדור הצעיר", שם, 19.1.1956, עמ' 19; "כך נבחרה הצברית", שם, 15.3.1956, עמ' 10-11. ועוד: נועם יורן, "העולם הזה", **תאוריה וביקורת**, 13-12 (חמישים לארבעים ושמונה), 1999, עמ' 137-143.

- רינה יעקבזון [וייס]).
- 53 עדנה, "פינת האשה: גם היא בדיפלומטים...", **הבוקר**, 6.12.1956, עמ' 3; "חזרתי כדי לשרת בצ.ה.ל.", **לאשה**, 20.11.1956, עמ' 10 (להלן: "חזרתי כדי לשרת בצ.ה.ל."); שיחה עם רינה יעקבזון (וייס).
- 54 ראו (מבחר): מרים שיר, "המאבק למען היופי", **דבר**, 19.6.1956, עמ' 3; הנ"ל, "האשה מה אומרת? שוב – מלכות יופי...", **דבר**, 11.6.1957, עמ' 3.
- 55 מ.ש., "בשולי דברים: מעשה בנשיקה", **דבר**, 5.12.1956, עמ' 2. על האבחנה בין גרמנים לבין נאצים בוויכוחים בעניין יחסי ישראל גרמניה, ראו: נעימה ברזל, "הכבוד, השנאה והזיכרון", **יד ושם קובץ מחקרים**, כד (תשנ"ה), עמ' 219.
- 56 "יפהפית השנה: רינה ווייס", **לאשה**, 4.2.1957, עמ' 18. ראו גם: "חזרתי כדי לשרת בצ.ה.ל.", שם.
- 57 "15 שנה ושתיים עשרה מלכות יופי", **לאשה**, 13.2.1962, עמ' 7.
- 58 שיחה עם רינה יעקבזון (וייס).
- 59 יוצאת דופן היא כתבה במדור הנשים של **הבוקר**: עדנה, "פינת האשה: גם היא בדיפלומטים...", **הבוקר**, 6.12.1956, עמ' 3.
- 60 ראו בהערה 54 (לעיל) ועוד (מבחר): שושנה הראלי, "האם יפה תחרות היופי?", **דבר הפועלת**, יח, 7.7.1952, עמ' 118-119; "האם יש לערוך תחרויות למלכות יופי בארץ?", **חרות**, 15.1.1957, עמ' 3; דבורה סגל-קריתי, "קוראינו כותבים: יופי ואופי", **למרחב**, 1.7.1957, עמ' 3; מרים הלוי, "על סינדרלה ומלכת היופי", **על המשמר**, 18.8.1958, עמ' 4.
- 61 חנה יבלונקה, "מה לזכור וכיצד? ניצולי השואה ועיצוב ידיעתה", בתוך: אניטה שפירא, יהודה ריינהרץ ויעקב הריס (עורכים), **עידן הציונות**, ירושלים, 2000, עמ' 297-316.
- 62 הרצוג, "עתונות נשים", עמ' 43-52.
- 63 שפירא, "השואה: זיכרון פרטי וזיכרון ציבורי".
- 64 שגב, **המיליון השביעי**.
- 65 הרצוג, "עתונות נשים", עמ' 51.
- 42 "תמר צלינקר: סדרת מועמדות חמישית", **העולם הזה**, 16.2.1956, עמ' 20; "איזיס פיסטינר: סדרת מועמדות שמינית", **העולם הזה**, 8.3.1956, עמ' 20.
- 43 "מועמדות לתחרות מלכת המים", **העולם הזה**, 22.7.1959, עמ' 20.
- 44 "אילה הראל נבחרה כ'מלכת הדיילות' בעולם", **הבוקר**, 2.6.1958, עמ' 1. כן ראו: "דיילת 'אל על' – במקום הראשון בתחרות בינלאומית בארה"ב", **דבר**, 2.6.1958, עמ' 6; "אילה הראל – ראשונה בהתחרות לדיילות", **חרות**, 2.6.1958, עמ' 4; "לאשה ולמשפחה: אילה הראל – מלכת הדיילות", שם, 16.6.1958, עמ' 3.
- 45 "יהודית סתיו", **לאשה**, 9.6.1959, עמ' 7.
- 46 "ענת לביא", **לאשה**, 9.6.1959, עמ' 8.
- 47 "ילדות במחנה ברגן-בלזן תחת שלטונה של קאפא!", **לאשה**, 22.8.1956, עמ' 4.
- 48 דוד בן-גוריון, **חזון ודרך**, תל-אביב, 1962, א, עמ' 30-32. להיבטים שונים של רעיון זה ראו: אליעזר שביד, "שתי גישות לרעיון 'שלילת הגולה' באידיאולוגיה הציונית", **הציונות**, ט (1984), עמ' 21-44; אמנון רזיקר-קוצקין, "גלות בתוך ריבונות: לביקורת 'שלילת הגלות' התרבות הישראלית", חלק ראשון, **תיאוריה וביקורת**, 4 (סתיו 1993), עמ' 23-55, חלק שני, שם, 5 (סתיו 1994), עמ' 113-132; גדעון שמעוני, "בחינה מחדש של 'שלילת הגלות' כרעיון ומעשה", אניטה שפירא, יהודה ריינהרץ, יעקב הריס (עורכים), **עידן הציונות**, ירושלים, 2000, עמ' 45-63; שמואל אלמוג, "החלוץ המטפורי מול 'הזקנה הגלותית'", שם, עמ' 91-108; אניטה שפירא, "לאן הלכה 'שלילת הגלות'", **אלפיים**, 25 (2003), עמ' 9-54.
- 49 "רינה שלנו סגנית מים עולם", **לאשה**, 23.10.1956, עמ' 3.
- 50 דייוויד סזאראני, "הופעת המונח 'שואה' כמושג תרבותי בישראל ובגולה אחרי מלחמת העולם השנייה", **ישראל**, 9 (אביב 2006), עמ' 74.
- 51 תמר ארנון, "נשיקה לגנראל בשם אלפי ניצולי ברגן בלזן!", **לאשה**, 16.10.1956, עמ' 2; גורית רוזנבאום, "שבעה ימים לפני המועד הגדול!", **לאשה**, 4.12.1956, עמ' 3-4, 15.
- 52 רינה יעקבזון (וייס) בשיחה אתי, רמת גן, נובמבר 2005 (להלן: שיחה עם